

1. Professeur ordinaire.

Robe de laine noire.
 Gilet revers droiture et lègue en couleur noir.
 Ceinture en noir avec à chaque manche
 cinq brandebourgs en noir sur chaque manche.
 Galon en noir de 3,50 millimètres de largeur à la lègue.

2. Professeur extraordinaire.

Robe de laine noire.
 Gilet revers droiture et lègue en noir avec.
 Ceinture en noir avec à chaque manche
 trois brandebourgs en noir sur chaque manche.
 Galon en couleur de 3,50 millimètres de largeur à la lègue.

3. Recteur.

Couture du professeur ordinaire, plus les marques
 distinctives ci après.
 Plis en hermine tombant en avant sur l'épaule droite.
 Un galon en or de 3,50 millimètres de largeur et
 un gland en or à la lègue.

Explication du dessin.

- A. Costume du professeur ordinaire, vu de face.
- B. idem, vu par derrière.
- C. Marques distinctives du Recteur.
- D. Manche du Professeur extraordinaire.

Par le Roi.
 Le Ministre de l'Intérieur et des Affaires Étrangères,
 Le Duc.

Plus Copie Conforme
 Le Secrétaire général du Ministère de l'Intérieur,

Haynault

Approuvé pour être annexé à notre arrêté du 3 Janvier 1855.
 Legeyelle

De verjaardagen van de UGent

Oud en (ver)nieuw(d) academisch ritueel voor een veranderende universitaire gemeenschap

Fien Danniau¹

Op 9 oktober 1817 voltrekt zich de eerste plechtige ceremonie van de UGent. In het bijzijn van kroonprins Willem van de Verenigde Nederlanden 'installeert' Ocker Repelaer van Driel, commissaris-generaal van onderwijs, kunsten en wetenschappen, in de troonzaal van het Gentse stadhuis de nieuwe rijks-universiteit. Samen met het kersverse professorenkorps en de curatoren van de universiteit, luistert de verzamelde Gentse elite naar de toespraak van burgemeester de Lens en de Latijnse 'oratio' van rector Jean-Charles van Rotterdam. Buiten wapperen de vlaggen en luiden de klokken van het Belfort.²

In de Voldersstraat, 500 meter verderop, zijn de werken aan de Aula Academica dan al gestart. Kersvers stadsarchitect Lodewijk Roelandt ontwierp voor de universiteit een neoclassicistische 'tempel' voor de wetenschap. Want hoewel de stad fel gelobbyd heeft voor de komst van de universiteit en vastberaden is er de vruchten van te plukken, staat de autonomie van de academische gemeenschap buiten kijf en heeft ze bijgevolg haar eigen feestpaleis nodig. De Aula moet het toneel worden van geijkte academische rituelen als doctoraten, inaugurale redes, lustra, hiërarchische stoeten in toga en hymnes. Spijsplinter-nieuw ademt de Aula door haar architectuur en inrichting al in 1826 een verheven en tijdloos respect uit voor traditie.³ Generatie na generatie voegt er bustes, herdenkingsplakaten en portretten toe om de glorie van het eigen verleden te eren.

Bijna 200 jaar later houdt de moderne massa-universiteit, die in niets nog lijkt op de kleine elitaire onderwijsinstelling van 1817, vast aan haar tradities. Sterker nog, met het oog op de versterking van het gemeenschapsgevoel kwamen er allerlei nieuwe rituelen bovenop. De student die plechtig geproclameerd wordt op het einde van zijn studie zal het niet vermoeden, maar de mastertoga en baret die hij voor die gelegenheid aangemeten krijgt, werd door rector Paul Van Cauwenberge pas in 2008 geïntroduceerd: een teken van appreciatie dat tevens de identificatie van de nieuwe alumnus met zijn Alma Mater moet versterken.⁴ De mastertoga komt in dat decennium overigens in nog wel meer universiteiten van de Lage Landen aangewaaid vanuit de Angelsaksische universiteiten.⁵

Het uitvinden van tradities beperkt zich niet tot universitaire settings. De historicus Hobsbawm beschreef het fenomeen van de *invented traditions* in de

1 De auteur dankt Ruben Mantels en Frank Cotman voor het delen van hun speurwerk in de universiteitsarchieven.

2 R. Mantels, *Een geschiedenis van universiteit en stad. 1817–1940* (Gent 2013) 9–10.

3 G.A. Bekaert e.a., *Hommage: Aula Academica* (Gent 2006) V-XXI; F. Danniau, 'Bouwgeschiedenis Aula', *UGentMemorie*. 1 september 2015. www.ugentmemorie.be/artikel/bouwgeschiedenis-aula (28 januari 2016).

4 B. Dobbelaere, 'Afstuderen in toga', *Schamper online*. 18 mei 2008. www.schamper.ugent.be/2008-online/afstuderen-in-toga (28 januari 2016).

5 L. Steijver, 'Academische tradities zijn weer hot. Interview met Leen Dorsman', *DUB. Onafhankelijk medium van de universiteit Utrecht*. 28 juni 2012. www.dub.uu.nl/artikel/achtergrond/academische-tradities-zijn-weer-hot.html (28 januari 2016).

Afbeelding links: de richtlijnen voor toga en baret van professor en rector werden bij Koninklijk Besluit van 08/01/1838 vastgelegd. (A03 0001, collectie Universiteitsarchief UGent).

tweede helft van de negentiende eeuw en stelt dat de creatie van tradities toeneemt wanneer de maatschappij zo snel verandert dat de gevestigde sociale patronen onder druk komen te staan. Universiteiten zijn de plek bij uitstek voor die *invented traditions* door de totale transformatie die ze in de tweede helft van de negentiende en de twintigste eeuw ondergaan onder invloed van wetenschappelijke (r)evoluties en de democratisering en massificatie van het hoger onderwijs.⁶ Enerzijds bevestigen die tradities en ceremonies de samenhangigheid of het lidmaatschap van de academische gemeenschap van zowel professoren, studenten als alumni, anderzijds symboliseren ze de (beoogde) relaties met de staat en de lokale gemeenschappen en legitimeert de universiteit zich als autonome instelling.⁷

6 E. Hobsbawm en T. Ranger (reds.), *The Invention of Tradition* (Cambridge 1983).

7 R. Anderson, 'Ceremony in Context: The Edinburgh University Tercentenary, 1884', *The Scottish Historical Review*, 87 (2008) 121–135, 121.

Mattheus Van Bree vereeuwigde de plechtige installatie van de Gentse universiteit door de prins van Oranje in de troonzaal van het stadhuis op 9 oktober 1817. (Collectie Rijksmuseum Amsterdam).

Voor historici zijn deze inzichten bijzonder vruchtbaar. Het betekent dat we via de studie van de omgang met rituelen de veranderende eigenheid van een instelling en haar (gewenste) zelfbeeld kunnen blootleggen. Welke nieuwe academische tradities wijzen op fundamentele omslagen aan de universiteit en het academisch leven? Wat zeggen vorm en invulling van rituelen over de voorstelling die de universiteit van zichzelf maakt voor de buitenwereld? Welke plaats krijgt de diverse academische gemeenschap in die rituelen?⁸ We onderzoeken de kwestie voor de UGent aan de hand van het universitaire jubileum

8 W. Otterspeer, 'Over tradities en mores aan de Leidse universiteit en een vergelijking met Utrecht', *Utrechtse historische cahiers*, 17:1 (1997) 33–40.

Deze studenten van de faculteit Economische Wetenschappen zijn in 2009 bij de eersten die in mastertoga afstuderen. (© Nic Vermeulen).

en *Dies Natalis*, of stichtingsdag: twee hoogtepunten op de academische kalender die met veel ritueel en ceremonie gepaard gaan. Anderzijds zijn ze allesbehalve uniek voor de universitaire context: verjaardagen zijn ook voor gemeenten, verenigingen, bedrijven en scholen de gelegenheid om aan een uitvoerige introspectie én *public relations* te doen. Een universitaire gemeenschap lijkt in menig opzicht op een lokale gemeenschap. Het is een zeer diverse groep waar je kortstondig of heel je leven deel van uitmaakt; waar sommigen zich heel expliciet mee identificeren en anderen functioneel tegenover staan; met verkozen leiders die proberen in te spelen op de noden van de universitaire bevolking, maar die ook gebonden zijn aan allerlei regels van andere overheden; die verspreid is over tientallen adressen; die zich omwille van praktische, sociale en culturele redenen opsplijt in allerlei stuurgroepen, verenigingen, enzovoort.

Hamvraag is welke bronnen de historicus ter beschikking heeft om verjaardagsrituelen te reconstrueren. Hoewel de meeste rituelen van immateriële aard zijn, laten ze toch wat materiële bronnen na. Hoe groter de inrichter (een universiteit, een gemeente, een vereniging, enzovoort) het 'belang' van de verjaardag inschat, hoe meer sporen er worden nagelaten in archieven en herinneringen. Zeker wat officiële en institutionele rituelen betreft, zijn er verslagen van bestuursvergaderingen, programmaboekjes, toespraken, vooruit- en terugblikken in magazines, iconografisch en, naarmate de twintigste eeuw vordert, foto- en videomateriaal bewaard. Voor de perceptie van het ritueel door de participanten en toeschouwers is de lokale of zelfs nationale pers dan weer een interessante bron. Wat de universiteit betreft, zijn er best wel wat bronnen voorhanden over lustra en openingsceremonies. Hetzelfde geldt tot op zekere hoogte voor (studenten)verenigingen. Hun archiefmateriaal is, tot frustratie van wie zich wil bezighouden met de studie van het studentenleven, erg gefragmenteerd en het materiaal dat wel voorhanden is, heeft dikwijls juist betrekking op ijkmomenten als lustra en feestzittingen. Bronnen vinden voor minder geïnstitutionaliseerde rituelen als die van de doctoraatsverdediging of de cantus, blijkt veel minder evident en daar is de historicus dikwijls aangewezen op de literaire of mondelinge overlevering. Voor onze onderzoeksvraag vinden we in de eerste plaats antwoorden in de (plannen voor) Libri Memoriales of gedenkboeken van de

Sinds 2006 organiseren de studenten bij het begin van het academiejaar een Student Kick-Off, een nieuw studentenritueel met festivalstijl. (© Pieter Morlion).

universiteit die steeds naar aanleiding van een jubileum werden samengesteld. Na het langetermijnperspectief dat de Libri als bron voor jubilea bieden, komt de casus van de *Dies Natalis* aan bod.

Professoren als schakels tussen verleden, heden en toekomst

Een kernfunctie van elk ritueel is de gemeenschapsvormende kracht die ervan uitgaat. De bezoeker aan het feestpaleis van de UGent wordt meteen gewezen op het collectief en de continuïteit van de academische gemeenschap via de lange rectorengalerij. Twee rijen van 40 kleurloze mannen worden afgesloten met een portret van huidig en eerste vrouwelijke rector van de UGent Anne De Paepe. Dit soort portrettengalerijen vind je doorheen alle universiteiten in feestpaleizen, facultaire raadzaalen en vakgroepgangen. De uitstraling van de universiteit is immers rechtstreeks verbonden met de reputatie en opvolging van haar professoren. Omgekeerd geldt dat de professoren hun intellectuele aanzien danken aan hun positie aan de universiteit. De academische gemeenschap blijkt daarom graag terug op de wetenschappelijke verwezenlijkingen van haar voorgangers. Een traditionele publicatievorm om dat te doen is het 'liber memorialis' of 'album academicum', waarin een biografie met bibliografie wordt gepubliceerd van alle hoogleraren van de universiteit. De lemma's worden geschreven door opvolgers/vakgenoten of, indien nog bij leven, de persoon in kwestie zelf. Dergelijke huldeboeken verschijnen vanaf de negentiende eeuw en worden de facto uitgegeven ter gelegenheid van een lustrumviering, het ceremonieel moment bij uitstek om de verdiensten van de universiteit en haar hoogleraren te onderstrepen. De Libri en de discussies omtrent hun publicatie lijken daarom een interessante bron om de achterliggende doelstellingen van de jubileumviering te achterhalen.

Aan de Gentse universiteit verscheen het eerste *Liber Memorialis* in 1913.⁹ Aanvankelijk was de verschijning van de twee luxueus uitgegeven volumes twintig jaar eerder voorzien, in 1892, bij de vijfenzeventigste verjaardag van de universiteit.¹⁰ Vlak daarvoor, in 1890 en 1891, werden nieuwe organisatie wetten voor het hoger onderwijs van kracht die de Belgische universiteiten het wettelijk kader boden zich naar Duits model te verwetenschappelijken.¹¹ De publicatie van het Liber, of toch de intentie daartoe, illustreert hoe gevestigde universiteiten

9 *Université de Gand. Liber Memorialis: notices biographiques* (Gent 1913).

10 Universiteitsarchief Gent, 2B1, Notulen van de Academische Raad van 5 mei 1904.

11 P. Dhondt, *Een tweevoudig compromis. Discussies over universitair onderwijs in het negentiende-eeuwse België* (onuitgegeven doctoraatsverhandeling Leuven 2005); H.A. Deelstra, 'Achtergronden van de wetten van 1890-1891 en de invloed op het natuurwetenschappelijk onderwijs in België', *Gewina*, 16:3 (1993) 187-191.

De bode van de UGent bij de rectorengalerij in de Aula Academica. (E01 2005 013, foto Hilde Christiaens, collectie Universiteitsarchief © UGent).

hun legitimiteit in tijden van Europese universitaire expansie en de installatie van de onderzoeksuniversiteit via hun verleden trachten te onderstrepen. Door allerhande vertragingen kwam er van het Gentse *Liber* niets in huis. Een tweede poging werd ondernomen in 1905, met vijfenzeventig jaar België als gelegenheidsargument.¹² De UGent was immers, net als de universiteit van Luik en in tegenstelling tot de vrije universiteiten van Leuven en Brussel, een rijksuniversiteit. Wetenschap en onderwijs stonden expliciet ten dienste van het vaderland. Blijkbaar was het in de negentiende eeuw voor een universiteit niet vreemd om behalve de eigen verjaardagen, ook die van de inrichtende macht te vieren! Ondanks de opvolging van het project binnen de Academische Raad raakte enkel het deel van de faculteit Letteren en Wijsbegeerte klaar voor publicatie. Het voorstel van de historicus Henri Pirenne om alvast dat deel uit te brengen, werd afgewezen door de bevoegde minister van Kunsten en Wetenschappen.¹³ De grip van de regering op het reilen en zeilen van de universiteit was op dat moment groot en voor decentrale, facultaire manifestaties was geen draagvlak.¹⁴ In juni 1911 werd door de Academische Raad een derde maal initiatief genomen voor een *Liber Memorialis*, ditmaal met succes. De gelegenheid die daarvoor werd aangegrepen, was de Wereldtentoonstelling in Gent in

12 Universiteitsarchief Gent, 2B1, Notulen van de Academische Raad van 5 mei 1904.

13 Universiteitsarchief Gent, 2B1, Notulen van de Academische Raad van 15 juni 1906 en 31 mei 1907.

14 R. Mantels, 'Het hoofd van de universiteit' *UGentMemorie*. 10 augustus 2015. www.ugentmemorie.be/artikel/het-hoofd-van-de-universiteit (28 januari 2016).

Ontwerptekening voor de scepter van de Gentse universiteit door Lieven Debaux uit 1816. (A02_001, collectie Universiteitsarchief Gent, © Nationaal Archief Den Haag).

1913. Het plan toont aan dat hoewel de UGent officieel een rijksinstelling was, de identificatie van het korps met de stad die haar (ook financieel) huisvestte groot was en bovendien niet tegenstrijdig met het vaderlandse karakter van de universiteit.¹⁵

Vijftig jaar later kwam er een tweede *Liber Memorialis*, waarin het professorenbestand 1913–1960 werd opgenomen.¹⁶ Deze vierdelige publicatie werd gerealiseerd op voorstel van historicus en rector Pieter Lambrechts, die ook al betrokken was geweest bij het kort daarvoor verschenen jubileumboek waarin de kwarteeuw geschiedenis van de rijksuniversiteit Gent sinds haar vernederlandsing in 1930 beschreven werd.¹⁷ Die vernederlandsing had een grondige vernieuwing van het professorenbestand teweeggebracht en werd door Lambrechts als belangrijkste reden naar voren geschoven om het *Liber Memorialis*

15 Universiteitsarchief Gent, 2B1, Notulen van de Academische Raad van 21 juli 1911.

16 Th. Luyckx, *Rijksuniversiteit te Gent. Liber Memorialis 1913–1960* (Gent 1960).

17 Th. Luyckx, *Gedenkboek van de Rijksuniversiteit te Gent na een kwarteeuw vervlaamsing (1930/31–1955/56)* (Gent 1957).

te vernieuwen. Lambrechts vertolkte ook treffend de bedoeling van de universiteit met de uitgave van een *Liber Memorialis*: 'Onderhavige publikatie is niet alleen een daad van piëteit tegenover de vele afgestorven leden van de Gentse universitaire familie, zij is ook een bewijs van geloof en vertrouwen in de toekomst van de Gentse Alma Mater. De traditie is een van de voornaamste pijlers waarop het universitaire gebouw rust. Ieder geslacht is een schakel in de lange keten die het verleden, over het heden, aan de toekomst bindt. Het is goed zich af en toe te bezinnen op de daden van de voorgangers om, gesterkt door hun voorbeeld, aan de uitbouw van de toekomst te denken'.¹⁸

Een laatste papieren *Liber Memorialis* verscheen in 1970 en was opnieuw symptomatisch voor de universiteit-in-verandering.¹⁹ Na 49 jaar bestaan werd de Rijkslandbouwhogeschool in 1969 officieel opgenomen in de universiteit als de faculteit Landbouwwetenschappen. De Raad van Beheer van de Landbouwhogeschool kon als een van haar laatste wapenfeiten in 1968 middelen vrijwaren voor een eigen *Liber Memorialis*. De boodschap was duidelijk: er was niets 'jong' aan de nieuwe faculteit en de wetenschappelijke verdiensten van haar professoren moesten niet onderdoen voor die van de gevestigde facultaire korpsen. De uitgave was daarnaast tekenend voor de decentralisatie van de universiteit ten gevolge van de specialisering van de wetenschappen, de verdubbeling van het aantal faculteiten en seminaries en de exponentiële toename van het aantal studenten en wetenschappers. Dat academische gemeenschappen zich meer en meer identificeerden met hun faculteit in plaats van met hun universiteit, bewijzen de nieuwe herinneringskalenders van faculteiten en instituten die eigen geschiedenissen met feitelijke overzichten van wetenschappelijke verwezenlijkingen en groeicijfers publiceren.

Na een onderbreking van een aantal decennia hebben historici én universiteiten het format van het *Liber Memorialis* of *album academicum* nu herontdekt en geactualiseerd in de vorm van professorendatabanken. In het kielzog van intellectuele (netwerk)geschiedenis en digitale prosopografische methodologieën²⁰ wordt de informatie uit de oude biografische werken gepresenteerd in relationele onderzoeksdatabanken en geaggregeerd met bijvoorbeeld bibliografische gegevens uit de bibliotheken en de institutionele evoluties van departementen.²¹ Opnieuw wordt het jubileum als breekijzer gebruikt voor een publicatie. Of is het andersom? Dat universiteitshistorici hun academische overheden kunnen overhalen om te investeren in deze databanken toont aan dat het symbolisch kapitaal van het *Liber Memorialis* nog steeds aanzienlijk is en een gevoelige snaar raakt in tijden van universitaire identiteitscrises. Daarnaast biedt het ook een antwoord op de leemte die het verdwijnen van gedrukte administratieve gidsen achterlaat: de digitale *who is who's* die in de plaats kwamen, geven slechts de actuele stand en contactgegevens van het korps en op basis daarvan kun je de professionele trajecten en affiliaties van professoren niet traceren.

In Gent verscheen bij gelegenheid van 80 jaar vernederlandsing in 2010 www.UGentMemorialis.be als ontsluitingsportaal van de gedigitaliseerde lemma's uit de *Libri* van 1913 en 1960. Veel meer dan het aangrijpingspunt voor een groepje onderzoekers vormde het jubileum van 2010 niet. De zaak ligt uitgesproken anders voor de vernieuwde en aangevulde UGentMemorialis, gepubliceerd in maart 2016. Met de blik op UGent 1817–2017 werden door de vakgroep Geschiedenis op basis van archiefwerk allerlei persoonlijke gegevens en loopbaangegevens ingevoerd, gecontroleerd, aangevuld en geüpdatet. Het jubileum creëerde een draagvlak bij de personeelsdienst en de universiteitsbibliotheek om een online professorendatabank te ontwikkelen met gegevens over

18 P. Lambrechts, 'Woord vooraf', in: Th. Luykx (red.) *Rijksuniversiteit te Gent. Liber Memorialis 1913–1960* (Gent 1960) 5–6.

19 J. Moerman (red.), *Liber Memorialis 1920–1970, Rijksuniversiteit te Gent, Faculteit van de Landbouwwetenschappen* (Gent 1970).

20 Een ander woord voor prosopografie is collectieve biografie of historische sociografie. De historicus beschrijft hiervoor gemeenschappelijke kenmerken van een afgebakende groep mensen. Netwerkanalyse heeft de interacties en relaties tussen (groepen van) mensen doorheen de tijd als onderwerp.

21 Vooral Nederlandse (Utrecht, Amsterdam, Groningen, Leiden) en Duitse (Freiburg, Halle, Heidelberg, Leipzig, München, Rostock) universiteiten zijn productief op dit vlak, niet toevallig de landen waar universiteitsgeschiedenis als subdiscipline stevig is uitgebouwd. Voor een overzicht en linken zie www.UGentMemorialis.be.

alle docenten van de UGent van 1817 tot vandaag. De fiches zijn, waar beschikbaar, gekoppeld aan biografische lemma's in de papieren *Libri*, in het virtueel geheugen www.UGentMemorie.be en in het Nationaal Biografisch Woordenboek. De communicatie en lancering van de vernieuwde UGentMemorialis gebeurt strategisch in directe relatie met die van UGent 1817–2017. Ze gaat gepaard met de expliciete oproep aan de 'UGent-community' om de informatie over zichzelf en zijn voorgangers na te kijken aan te vullen. Onderzoeksdoeleinden, gemeenschapsvorming en jubilea zijn allesbehalve tegenstrijdig.

De verjaardag van...?

Samen met de openingsplechtigheid is de *Dies Natalis*, letterlijk de 'stichtingsdag', het belangrijkste jaarlijks terugkerende academisch ritueel. In tegenstelling tot de openingen zijn de dies van de verschillende universiteiten goed gespreid doorheen het jaar. De Vrije Universiteit Brussel en Université Libre de Bruxelles vieren hun dies, 'St.-V' of 'Sint-Verhaegen', sinds 1888 op 20 november, de werkelijke stichtingsdatum in het jaar 1834 door Pierre-Théodore Verhaegen.²² Aan de katholieke Leuvense universiteiten valt *Dies Natalis* in de buurt van Lichtmis (2 februari) omdat Maria de patrones van de universiteit is.²³ De UGent herdenkt haar stichting op de voorlaatste vrijdag van maart. Een *Dies Natalis* is dus doorgaans, maar niet altijd, de herdenking van een stichting van iets.

22 S.n. 'À la redécouverte de la Saint-Verhaegen', *Université Libre de Bruxelles*. S.d. www.ulb.ac.be/saintv/docs/La-St-V.pdf (28 januari 2016).

23 M. Derez, 'Geschiedenis van het patroonsfeest' *KULeuven*. Januari 2003. www.kuleuven.be/communicatie/congresbureau/evenementen/patroonsfeest/over.html (28 januari 2016).

De kleurrijke verzameling decanen van de UGent loopt in de stoet der togati door de Gentse binnenstad aan het begin van het academiejaar 2015–2016.

Het plechtig ceremonieel van *Dies Natalis* is tot in de puntjes vastgelegd en start met de stoet der togati. Het dragen van toga's, een recht dat is voorbehouden aan de hoogleraren, is essentieel voor de theatraliteit van de stoet. De toga's zijn zwart en naargelang de faculteit waartoe men behoort, krijgt men kleurige franjes. De Gentse stoet wandelt van de ene ingang van de Aula, via de Emiel Braunschouwen enkele huisnummers verderop, naar de hoofdpoot van de Aula. De korte afstand verhindert in feite een van de belangrijkste functies van de stoet, namelijk de manifestatie van het academische korps aan de buitenwereld. Sinds 2014 wandelt de stoet naar aanleiding van de opening van het academiejaar daarom van het rectoraat in de Sint-Pietersnieuwstraat, door de Gentse winkelstraten, naar de Aula. De volgorde en de kledij van de hoogleraren en vertegenwoordigers die in de stoet meelopen, zijn aan een strikt protocol onderworpen en kunnen variëren naargelang de gelegenheid

Vooran in de stoet der togati van de Dies Natalis 2015 rector Anne De Paepe en kunstenaars Berline De Bruyckere die kort daarna het institutioneel eredoctoraat van de UGent zal ontvangen. (foto Christophe Vander Eecken, © UGent).

van de optocht. Vooran lopen twee bodes met de scepters van de universiteit, onmiddellijk gevolgd door de rector en vicerector; daarna komen de burgemeester en de minister, gevolgd door de regeringscommissaris en hoge bestuursleden; dan de gewone hoogleraren gevolgd door de buitengewoon hoogleraren en docenten. Indien het een stoet der togati betreft ter gelegenheid van de *Dies Natalis* waar ook eredoctoraten worden uitgereikt, lopen de toekomstige eredoctorandi naast hun respectievelijke promotoren.

De stoet wordt in de Aula opgewacht door de rest van de participanten van de *Dies Natalis*: docenten of hoogleraren die niet in de stoet (willen) lopen, vertegenwoordigers van alle personeelsgeledingen en studenten en representanten van stad en staat. Na het welkom door de rector spreken de respectievelijke promotoren een laudatio uit voor de door hen voorgedragen eredoctor. Aan de UGent worden jaarlijks zes eredoctoraten uitgereikt aan personen die blij hebben gegeven van een grote verdienste in academisch onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en maatschappelijke of wetenschappelijke dienstverlening. Ze worden afwisselend voorgedragen door de elf faculteiten. Om het andere jaar reikt de UGent bijkomend een institutioneel eredoctoraat uit, in 2015 was dat aan kunstenaars Berline De Bruyckere. De plechtigheid wordt afgesloten met een dankwoord en een feestrede van twee nieuwe eredoctores. Het kruim van de academische gemeenschap laaft zich daarna aan een receptie. Voor het overige personeel en de studenten betekent *Dies Natalis* een dag vrijaf, traditioneel voorafgegaan door een fuif in de Vooruit.

Hoewel de hele ceremonie van de *Dies Natalis* geijkt is op traditie, is het ritueel veel minder tijdloos dan wat je van een bijna 200-jarige zou verwachten. De eerste *Dies Natalis* vond pas plaats op zaterdag 17 februari 1962. De bezieler was rector Jean-Jacques Bouckaert die van 1961 tot 1969 aan het roer stond van de UGent. Het Europese universitaire landschap was bij zijn aanstelling tot rector reeds in transitie. De naoorlogse samenleving had nood aan nieuwe economische impulsen en die moesten voortvloeien vanuit een breed en toegankelijk hoger onderwijs. In België was de democratisering, of toch de massificatie van het hoger onderwijs, ingezet met de oprichting van het Nationaal Studiefonds in 1954. In tijden van de expansie van het hoger onderwijs was het cruciaal de gevestigde waarde van de UGent te benadrukken, zo begreep Bouckaert, en communicatie én communicatiemomenten waren daarvoor onontbeerlijk. Niet toevallig introduceerde de nieuwe rector behalve de *Dies natalis* ook de dienst *public relations* in 1968.²⁴

24 K. De Clerck, 'Universiteit en Public Relations', *De Brug*, 12: 2 (1968) 71–80.

Hoewel de hele ceremonie van de *Dies Natalis* geijkt is op traditie, is het ritueel veel minder tijdloos dan wat je van een bijna 200-jarige zou verwachten

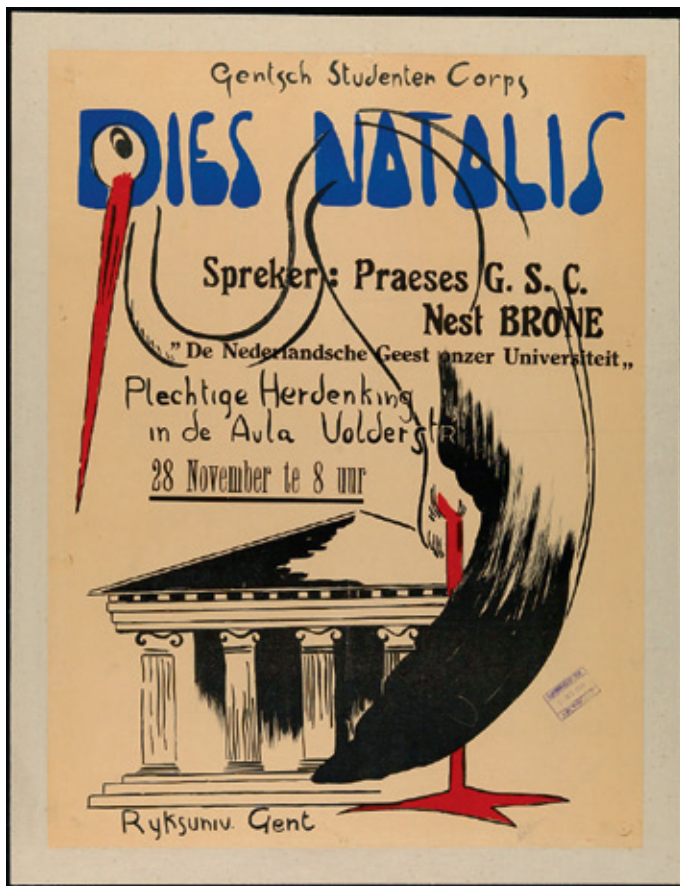
Rector Bouckaert zette de nieuwe traditie van de *Dies Natalis* maximaal in ter bevordering van de interne samenhang. Het studentenkorp was aangegroeid van circa 3000 studenten in 1952–1953 tot 4300 in 1961–62: dat was nog niet de spectaculaire verdrievoudiging die het decennium daarop zou brengen, maar de prognoses werden aan het begin van de jaren 1960 wel al gemaakt.²⁵ In 1960 had de voorganger van Bouckaert, Pieter Lambrechts, zes nieuwe universiteitsgebouwen ingehuldigd, waaronder de Blandijn en de Ledeganck, en was de totale versnippering van de faculteiten over het Gentse grondgebied een feit.²⁶ Dat de interne cohesie van de UGent onder druk kwam te staan onder invloed van de groei en fysieke verspreiding van de academische gemeenschap hoeft niet te verbazen. Het nieuwe ritueel moest daarom een belangrijke gemeenschapsvormende rol spelen. Van bij de eerste editie nam Bouckaert de studentenkoepel Gents Studenten Korps (GSK) onder de arm voor de inrichting. De studenten organiseerden aan de vooravond van *Dies Natalis* in de Aula een gewaardeerde fakkeltocht en culturele avond en de preses van het GSK kreeg tijdens de plechtige zitting het woord. In zijn eigen toespraak benadrukte Bouckaert de inspanningen die de voltallige academische gemeenschap moest nemen om het peil van de universiteit hoog te houden. Hij sprak de studenten rechtstreeks aan met de wens dat zij ten volle zouden samenwerken met de Academische overheid en de belofte dat die overheid hun problemen ter harte zou nemen. 'Zo zal een echte universitaire geest ontstaan, gegrondvest op een ruim onderling begrip en eerbied voor de mening van eenieder.'²⁷ Het generatieconflict zou net als aan de andere westerse universiteiten vijf jaar later in 1968 en 1969 alsnog en onvermijdelijk tot uitbarsting komen. Ook de stad kreeg een plaats in de *Dies Natalis* van Bouckaert. De dag werd afgesloten met een concert in de troonzaal van het stadhuis, waar het ooit allemaal begon.²⁸ Een extra feestdag voor de academische kalender, zoals reeds gebruikelijk aan de

25 F. Danniau, 'Dossier: UGent in cijfers' *UGentMemorie*. 7 maart 2016. www.UGentMemorie.be/dossiers/ugent-in-cijfers (in redactie 28 januari 2016).

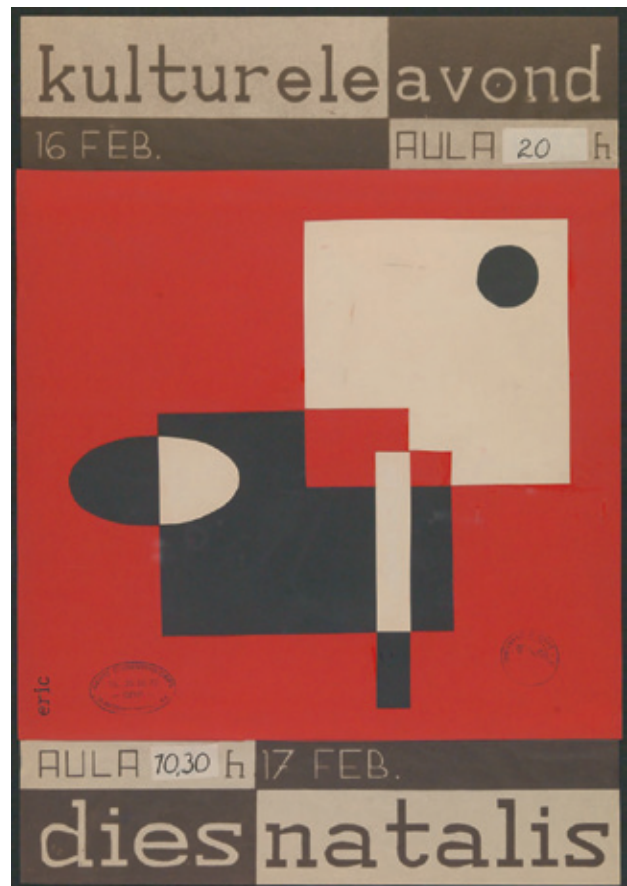
26 F. Danniau, 'Interactieve bouwgeschiedenis van de UGent' *UGentMemorie*. 6 maart 2012. <http://www.ugentmemorie.be/dossiers/interactieve-bouwgeschiedenis-van-de-ugent> (28 januari 2016).

27 J. Röpke, 'De Dies Natalis viering', *De Brug*, 6:2 (1962) 34–36.

28 Ibidem, 35.

Affiche van de laatste Dies Natalisviering van het Gentsch Studenten Corps in 1939. (Collectie Universiteitsbibliotheek, © UGent).

Affiche van de eerste officiële Dies Natalis van de UGent op 17 februari 1962. (Collectie Universiteitsbibliotheek, © UGent).

Brusselse en Leuvense universiteiten, die de openingsplechtigheid verlichtte van de uitreiking van de eredoctoraten en de cohesie van de UGent'ers versterkte, had dus alleen maar voordelen.

De eerste *Dies* had nochtans even goed dertig jaar eerder kunnen plaatsvinden. De term 'dies natalis' werd voor het eerst gebruikt door professor Jules Verschaffelt op de bijzondere bijeenkomst van de Academische Raad op 20 oktober 1931. Op de agenda stond de beslissing van minister Robert Petitjean om de plechtige openingszitting van de universiteit te annuleren. Reden was het trauma van de openingszitting het jaar voordien, de eerste van de vernederlandste universiteit op 21 oktober 1930. Die werd ontsierd door Vlaamse studenten die de Brabançonne overstemden met de Vlaamse Leeuw en het Wilhelmus. Een alternatieve tweede feestzitting op een minder beladen moment van het jaar, een zoals ook aan andere universiteiten al in voege was, leek de Academische Raad een uitstekend alternatief.²⁹ Hoewel de motie werd aangenomen, werd de Dies Natalisviering om ongekende redenen niet ingericht. Het idee werd in 1933 wel geadopteerd door het nieuw opgerichte Gents Studentencorps (GSC). Met de troebelen van de strijd om de vernederlandsing nog niet achter de rug, ambieerde het GSC alle Gentse studenten, los van hun levensbeschouwing, te verenigen. Het korps was uitgesproken Vlaamsgezind en linkte zichzelf via naam en uitgave *Aula* aan het activistische Gentsch Studenten Corps 'Hou ende Trou' (1916–1918).³⁰ Op 16 november 1933 organiseerde het GSC de eerste Dies Natalisviering in de Minardschouwburg.

29 Universiteitsarchief Gent, 2B1_010, verslag van de Academische Raad van 20 oktober 1931.

30 M. Vantongerloo, *'Pro Flandria Servanda'. Het Gentsch Studenten Corps 'HOU ende TROU' (1916–1918) en het Gentsch Studenten Corps (1933–1940) in vergelijkend perspectief* (onuitgegeven masterscriptie UGent 2015).

1816 – DIES NATALIS – 1933

Het Gentsch Studenten Corps organiseerde in 1933 de eerste Dies Natalis van de UGent als reactie op het toenmalige universiteitsbestuur. (*Aula*, 1:4 (1933) 1)

Onderwerp van de festiviteiten was de stichting door Willem I op 25 september 1816 en niet de opening op 9 oktober 1817. De toon was strijdvaardig: 'Vandaag herdenken wij academici, te zamen met het volk de stichting van onze Gentsche Alma Mater, die een weldaad en een lichtbaken moest zijn voor gansch het volk en het met onze hulp en door onzen kamp worden moet.' Het GSC had de verkiezing van rector Albert Bessemans ten nadele van de Vlaamse voorman en studentenlieveling Frans Daels duidelijk nog niet verteerd.³¹ Vier jaar, een rector en een studentengeneratie later, verhuisde de Dies Natalisviering van het GSC met de volle steun van het universiteitsbestuur naar de Aula. De gemoederen waren bedaard. Op 28 november 1939 vond de laatste vooroorlogse viering plaats. Het studentenlandschap zou zich onder invloed van de oorlog opnieuw hertekenen en een herneming van een *Dies Natalis* kwam, voor zover wij konden nagaan, tot aan het initiatief van Bouckaert niet meer op de agenda.³²

31 S.n. 'Dies Natalis 1816 1933', *Aula*, 1:4 (1933) 1-2.

32 F. Cotman, 'Dies Natalis. Een invented tradition?', *UGentMemorie*. 7 maart 2016. www.UGentMemorie.be (24 maart 2016).

Paradoxaal genoeg vond *Dies Natalis* juist tijdens het rectoraat van Bouckaert tweemaal niet plaats. Het symbolisch kapitaal van de nieuwe universitaire traditie was blijkbaar onmiddellijk groot genoeg om al in 1965 als drukkingsmiddel te worden ingezet in een dispuut met de regering omtrent een hervorming van de kandidaturen. 1965 was sowieso een dieptepunt in de relatie tussen universiteit en staat, omdat de regering, zeer tegen de zin van de UGent, overging tot de uitbreiding van het Belgische academische landschap met universitaire campusen in Antwerpen, Kortrijk, Namen en Bergen.³³ Twee jaar later werd *Dies Natalis* ook geschrapt, maar dan om vrolijker reden: in het kader van de feestelijkheden rond de 150ste verjaardag van de universiteit kwam het beter uit de eredocoraten reeds in november 1967 uit te reiken. 25 jaar later werd de Dies van 1992 om dezelfde lustrumreden verschoven naar de maand november.³⁴

33 E. Langendries en A.-M. Simon-Vandermeersch, *175 jaar Universiteit Gent 1817–1992* (Gent 1992) 244–245.

34 Cotman, 'Dies Natalis'.

De gemeenschap achter het ritueel

De universiteit ontwikkelde zich van een kleine onderwijsinstelling voor de elite naar een onderzoeksmastodont in identiteitscrisis en haar verjaardagsrituelen evolueerden mee op het ritme van die verandering. De verjaardagscasussen van de UGent tonen nog maar eens aan dat een ritueel niet zo tijdloos is als de organisator, al dan niet moedwillig, laat uitschijnen. Dit inzicht vormt de sleutel om rituelen het onderwerp te maken van sociaal- en maatschappij- historisch onderzoek. De essentie van een ritueel is immers de gemeenschap die er aan participeert. Via *Dies Natalis* tracht de universiteit de samenhang van een gemeenschap- onder- druk, te stimuleren.

De verjaardagscasussen van de UGent tonen nog maar eens aan dat een ritueel niet zo tijdloos is als de organisator, al dan niet moedwillig, laat uitschijnen

Ten tweede richt een ritueel zich op de toeschouwers, op de wereld buiten de eigen gemeenschap. De UGent positioneert zich via haar lustra, *Dies Natales* en eredocoraten tegenover de stad, de staat en andere universiteiten. Wie wil weten hoe een instelling of vereniging zich verhoudt tot de buitenwereld, vindt een schat aan informatie in de organisatie en het discours van verjaardagsfeesten. De casus van de *Libri Memoriales* wijst ons erop dat het onderscheid tussen bron voor en drager van ritueel niet eenduidig is. De professorengalerij is zowel deel van het verjaardagsritueel als historische bron voor motivaties, zelfbeeld en interne verhoudingen van de universiteit. Opnieuw opent dat inzicht mogelijkheden voor de historicus.

Tot slot wijst de geschiedenis van de UGent erop dat de onderzoeksinteresse en kritische houding van de historicus participatie aan verjaardagsrituelen en festiviteiten niet hoeft uit te sluiten. Keer op keer schakelen historici zich actief in de herdenkingsrituelen van hun universiteit in, ook vandaag met het oog op UGent 1817–2017. Universiteitshistorici staan zeker niet alleen: in bedrijven, verenigingen of gemeentes maken heemkundigen en historici stevast deel uit van jubileumcomités. Verjaardagen creëren enerzijds een financieel draagvlak om het verleden te kunnen bestuderen en presenteren en anderzijds een

publiek dat ontvankelijk is voor geschiedenis. Maar in essentie participeren historici aan de festiviteiten omdat we het debat over de rol van onze instelling of vereniging in de maatschappij relevant vinden. Historische en eigentijdse inzichten over hoe een instelling of lokale gemeenschap zich intern en extern manifesteert, hoeden ons hopelijk voldoende om voor de politieke kar gespannen te worden van jubelfestiviteiten.

Rector Jean Bouckaert en hoofd van de dienst communicatie Karel De Clerck omringd door de hostessen van de UGent in de Aula in de jaren 1960. (PE24 002, collectie Universiteitsarchief, © UGent).

Beredeneerde bibliografie

Recente geschiedschrijving over de UGent werd verzameld en gepubliceerd door de vakgroep Geschiedenis en het Instituut voor Publieksgeschiedenis op www.UGentMemorie.be (2010). Je vindt er geïllustreerde en laagdrempelige artikels over personen, plaatsen en gebeurtenissen en verdiepende dossiers rond bepaalde thema's. Een spin-off van UGentMemorie is de doorzoekbare digitale professorendatabank www.UGentMemorialis.be met daarin opgenomen alle (gast)professoren die ooit doceerden aan de UGent met biografische en loopbaangegevens. Via de professorendatabank zijn alle biografische lemma's uit het *Liber Memorialis* van 1913 en 1960 en het Nationaal Biografisch Woordenboek digitaal beschikbaar.

De meest recente papieren publicatie over de geschiedenis van de UGent schreef historicus Ruben Mantels: *Een geschiedenis van universiteit en stad. 1817–1940* (Brussel 2013). De relatie tussen stad en universiteit staat in zijn boek centraal. Het Universiteitsarchief gaf tussen 1976 en 2005 44 publicaties uit in de reeks *Uit het verleden van de RUG* met telkens een andere episode, gebouw, onderzoeksgroep, enzovoort als onderwerp. Ze zijn allemaal gedigitaliseerd en vrij consulteerbaar via de bibliotheekcatalogus lib.ugent.be. Het jubileumboek voor UGent 1817–2017 met een focus op de maatschappelijke missie van de universiteit wordt momenteel voorbereid door historica, professor Gita Deneckere. Wie meer wil weten over universiteits- en wetenschapsgeschiedenis in België kan terecht in het geïllustreerde tweedelige standaardwerk *Geschiedenis van de Wetenschappen in België*, geredigeerd door Robert Halleux (Brussel 1998 en 2001), volledig digitaal beschikbaar via www.dbnl.org of in het Tijdschrift voor wetenschaps- en universiteitsgeschiedenis in België en Nederland *Studium* en haar (Nederlandstalige) voorloper *Gewina*, digitaal doorzoekbaar en te consulteren via www.gewina-studium.nl/articles. De Gentse historici Pieter Dhondt en Christophe Verbruggen redigeerden voor *Studium* een themanummer over de relatie tussen universiteitsgeschiedenis en -jubilea: *Academic culture of remembrance* (*Studium* 5, 2012).

Wie meer informatie wil over rituelen en hoe die in de negentiende eeuw werden aangewend voor staats- en groepsvorming verwijzen we naar het voornoemde standaardwerk van Eric Hobsbawm en Terence Ranger *The Invention of Tradition* (Cambridge 1983).

Biografie

Fien Danniau is licentiaat/master in de Geschiedenis. Sinds 2009 is ze als wetenschappelijk medewerker en praktijk-assistent publieksgeschiedenis verbonden aan de vakgroep Geschiedenis van de UGent en het Instituut voor Publieksgeschiedenis (www.ipg.ugent.be). Ze legt zich toe op digital history en concipieerde www.UGentMemorie.be, het virtuele geheugen van de UGent, en werkte o.a. mee aan www.familiegeschiedenis.be. Tegenwoordig bereidt ze de historische activiteiten voor van UGent 1817–2017. (fien.danniau@ugent.be @fiendanniau)